

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHURARU (P3)

LUHUHI/THAFAMUHWE 2012

MEMORANDAMU

MARAGA: 100

Memorandamu uyu u na masiatari a 12.

KHETHEKANYO YA A: RUBRIKI YA U TOLA/MAKA MAANEA (50)

KHOUDU	Khoudu 7: Vhuswikeleli ha nthesa 80–100%	Khoudu 6: Vhuswikeleli ha ntha 70–79%	Khoudu 5: Vhuswikeleli ho dziaho 60–69%	Khoudu 4: Vhuswikeleli vhu fushaho 50–59%	Khoudu 3: Vhuswikeleli ho linganelaho 40–49%	Khoudu 2: Vhuswikeleli ha fhasi 30–39%	Khoudu 1: U sa swikelela 0–29%
ZWI RE NGOMU NA VHUPULANI (NV) (MARAGA: 30)	<u>24–30</u> -Zwi re ngomu ndi zwa mathakheni, nahone zwa vhusiki ha nthesa. -Mihumbulo i a tokonya nahone yo vhibva. -U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea a si na vhukhaki na khathihi, a kumedzeaho.	<u>21–23½</u> - Zwi re ngomu ndi zwa mathakheni nahone ndi zwa vhusiki ha ntha. .Mihumbulo ndi ya ntha nahone i a takadza -U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea o lundwaho tshidele, nahone a kumedzeaho.	<u>18–20½</u> -Zwi re ngomu ndi zwi pfalaho, zwo di farana. -Mihumbulo ndi i takadzaho, i a tendisea. - U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea avhudi, a kumedzeaho	<u>15–17½</u> -Zwi re ngomu ndi zwo teaho, nahone zwo farana lwo linganelaho. -Mihumbulo i takadzaho i re na vhusiki vhu fushaho. - U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea a fushaho, nahone a kumedzeaho.	<u>12–14½</u> - Zwi re ngomu zwo di linganela sa zwenezwo, hu na mavhaka a xedzaho vhutumani. -Mihumbulo kanzhi ndi yo teaho, fhedzi vhusiki ho tahedzwa. - U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea a ndinganelo, o lundhedzeaho lwo linganelaho nahone a kumedzeaho.	<u>9–11½</u> -Zwi re ngomu zwiwe a zwiho khagala, a zwo ngo farana. -Mihumbulo yo sekana, hunzhi i sokou dovhoolola. -A zwo ngo swikelela u vha kha Luambo lwa Hayani, naho zwo di pulanwa/hu na mvetomveto. -Maanea ha ngo bveledzwa nga ndila i kumedzeaho.	<u>0–8½</u> - Zwi re ngomu a zwo ngo lulama na luthihi, a zwo ngo lundhedzana. -Mihumbulo yo tapanedzwa, yo sokou dovhoolwa. - U pulana na/kana mvetomveto a zwi fushi, kana a zwiho. -Maanea aya ha nekedezi/kumedzei.
LUAMBO, TSHITAILA NA U SEDZULUSA (LTS) (MARAGA: 15)	<u>12–15</u> -U sumbedza vhudzivha ho goḏombelaho ha ndeme ya luambo. -Luambo, zwiḡa zwa u vhala zwo shumiswa zwone-zwone. -U shumisa luambo lwa nthesa lwa kuambe/maambe. -Munanguludzo u sa vhambedzwiho/wa nthesa wa maipfi, zwo	<u>10½–11½</u> - U sumbedza vhudzivha ho dziaho ha ndeme ya luambo. -Luambo, zwiḡa zwa u vhala zwo shumiswa hu si na vhukhaki , u kona u shumisa luambo lwa kuambe/maambe. -Munanguludzo wa maipfi wo vanganywa lwa vhusiki. - Tshitaela, thounu na	<u>9–10</u> -Hu na vhutanzi ha vhudzivha ha luambo. - Luambo na zwiḡa zwa u vhala hunzhi a zwi na vhukhaki . - Munanguludzo wa maipfi wo tea tshibveledzwa. - Tshitaela, thounu na redzhisitara zwo tea thoho ya	<u>7½–8½</u> -Huniwe u vhonala ha vhudzivha ha luambo zwi hone. -Luambo ndi lwa misi, zwiḡa zwo shumiswa lu fushaho. - Munanguludzo wa maipfi u a fusha. - Tshitaela, thounu na redzhisitara nga u angaredza zwi di anana na thodea	<u>6–7</u> -Vhudzivha ha luambo ho sekana. -Luambo a lwo ngo vhibva, na zwiḡa zwa u vhala huniwe a zwo ngo shumiswa nga ndila yone . -Munanguludzo wa luambo ndi wa fhasi. - Tshitaela, thounu na redzhisitara zwi	<u>4½–5½</u> -Luambo na zwiḡa zwa u vhala zwo khakhea. -Munanguludzo wa maipfi wo shaedzwa. - Tshitaela, thounu na redzhisitara a zwo ngo tea. -Ho ḡala vhukhaki, naho zwo di vhalululwa na u sedzululwa zwiḡuku.	<u>0–4</u> - Luambo na zwiḡa zwa u vhala zwo khakhea tshoḡhe. - Munanguludzo wa maipfi a wo ngo tea na luthihi. - Tshitaela, thounu na redzhisitara zwo liana tshoḡhe. - Ho ḡalesa vhukhaki na ḡaḡo, nahone a hu vhonali vhutanzi ha u vhalulula na u sedzululwa.

	<p>vhibva vhukuma. -Tshitaela, thounu na redzhisiṭara zwo tea tshoṭhe ṭhoho ya mafhungo. -A hu na vhukhakhi na vhuthihi nga murahu ha u sedzuluswa na u vhalululwa ha mushumo.</p>	<p>redzhisiṭara zwo tea ṭhoho ya mafhungo. -Hunzhi a hu na vhukhakhi nga murahu ha u sedzuluswa na u vhalululwa ha mushumo.</p>	<p>mafhungo. - Kanzhi a hu na vhukhakhi nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.</p>	<p>dza ṭhoho ya mafhungo. - Hu ḍi vha na vhukhakhi vhu si gathi nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.</p>	<p>shaedza ndunzhendunzhe. -Hu na vhukhakhi ho vhalaho naho ho ḍi vha na u vhalulula na u sedzulusa.</p>		
<p>TSHIVHUMBEO (T) (MARAGA: 5)</p>	<p><u>4-5</u> -Kubveledzelwe kwo faranaho/lunzhedze-aho kwa ṭhoho. Vhudodombedzi vhu tokonyaho ha nṭhesa. -Miṭala, dziphara zwo fhaṭwa lwa vhuṭali. -Vhulapfu/tshivhalo tsha maipfi zwi elana na ndaela dza ṭhoho.</p>	<p><u>3½</u> -Mafhungo o bveledzwa nga ndila yo faranaho. Hu na ndunzhendunzhe. - Miṭala, dziphara zwi a tevhelelea nahone zwo vangana. -Vhulapfu ho tea.</p>	<p><u>3</u> -Vhunzhi ha zwidodombedzwa zwo bveledzwa. - Miṭala, dziphara zwo fhaṭea zwavhuḍi. - Vhulapfu ho tea.</p>	<p><u>2½</u> -Dziṇwe dza mbuno na zwododombedzwa zwo bveledzwa. - Miṭala, dziphara zwo ḍi khakhea huiṇwe, fhedzi maanea a ḍi sala a tshi pfala. -Vhulapfu ho ṭoḍou vha ho teaho.</p>	<p><u>2</u> -Vhunzhi ha dzimbuno dzi hone. - Miṭala, dziphara zwo khakhea fhedzi maanea a sala a tsha ḍi pfala. -Vhulapfu ho lapfesa/pfufhifhalesa.</p>	<p><u>1½</u> -Zwi re ngomu zwiṇwe a zwiho khagala, a zwo ngo farana. - Miṭala, dziphara zwi kha vhuimo ha fhasi. - Vhulapfu ho lapfesa/pfufhifhalesa.</p>	<p><u>0-1</u> -O liana na ṭhoho. - Miṭala, dziphara zwo vhingana, a zwi tevhelelei. -Vhulapfu ho lapfesa/pfufhifhalesa u fhirisa mpimo.</p>

KHETHEKAYO YA B: RUBRIKI YA U TOLA/MAKA ZWIBVELEDZWA ZWILAPFU ZWA VHUDAVHIDZANI (30)

KHOUDU	Khoudu 7: Vhuswikeleli ha nthesa 80–100%	Khoudu 6: Vhuswikeleli ha ntha 70–79%	Khoudu 5: Vhuswikeleli ho dziaho 60–69%	Khoudu 4: Vhuswikeleli vhu fushaho 50–59%	Khoudu 3: Vhuswikeleli ho linganelaho 40–49%	Khoudu 2: Vhuswikeleli ha fhasi 30–39%	Khoudu 1: U sa swikelela 0–29%
ZWI RE NGOMU, VHUPULANI NA TSHIVHUMBEO (NVT) (MARAGA: 18)	<u>14½–18</u> -Ndivho yo dziaho tshothe ya thodea dza tshibveledzwa. -U niwala lwo rombaho/vhibvaho. -U tshimbila kha vhutala hone-hone, hu si na u bva kha thoho ya mafhungo. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana tshothe, nahone zwo tandavhudzwa vhukuma, zwidombedzwa zwothe zwi tikedza thoho ya mafhungo. -Hu na vhutanzi ha u pulana na/kana mvetomveto, zwa mbo bveledza tshibveledzwa tshi si na vkhakhi na luthihi, tshi kumedzeaho. -Tshivhumbeo ndi tsho teaho lwa tshothe.	<u>13–14</u> -U na ndivho yavhudisa ya thodea dza tshibveledzwa. -U niwala lwo rombaho/vhibvaho -U tshimbila kha vhutala hone-hone, hu si na u bva kha thoho ya mafhungo. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo tandavhudzwa zwavhudisa, zwidombedzwa zwothe zwi tikedza thoho. -U pulana na /kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tsho fhatwaho zwavhudi. -O shumisa milayo yo teaho ya tshivhumbeo nga ndila yone-yone.	<u>11–12½</u> -U na ndivho yo dziaho ya thodea dza tshibveledzwa. -U niwala – u fara vhutala, nahone u tou polika zwiutuku kha thoho ya mafhungo. -Hunzhi zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana, zwa tandavhudzwa, nahone zwidombedzwa zwinzhi zwi tikedza thoho. -U pulana na /kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tshi kumedzeaho, tshavhudi vhukuma. -O shumisa milayo yo teaho ya tshivhumbeo.	<u>9–10½</u> -U na ndivho i fushaho ya thodea dza tshibveledzwa. -U niwala –o di banyana fhedzi nga u angaredza ha xedzi zwine thoho ya amba lini. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana nga ndila i fushaho, zwiwe zwa zwidombadzwa zwi tikedza thoho. -Vhutanzi ha u pulana na/ kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tshi fushaho, tshi kumedzeaho. -U shumisa muhumbulo u fushaho a tshi shumisa thodea dzo teaho dza tshivhumbeo tsha tshibveledzwa.	<u>7½–8½</u> -U na ndivho yo linganelaho ya thodea dza tshibveledzwa. Vhutala hawe kha u fhindula mushumo uyu vhu sumba ho sekana. -U niwala – u a xedza vhutala, zwi ambiwaho zwa ita zwi tshi liana huiwe. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana lwo linganelaho, zwiwe zwa zwidombedzwa zwi tikedza thoho. -Vhutanzi ha u pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tsho linganelaho, tsho faranaho nahone tshi kumedzeaho. -U na muhumbulo wo linganelaho wa thodea dza tshivhumbeo tsha	<u>5½–7</u> -U na ndivho ya fhasi ya thodea dza tshibveledzwa. Phindulo yawe kha mushumo uyu i sumbedza hu na u shaedza vhukuma. -U niwala – u xedza vhutala, na zwi ambiwaho huiwe a zwi tsha pfala. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo liana, zwidombedzwa zwiutuku zwi tikedzaho thoho. -A zwo ngo lingana kha Luambo lwa Hayani, naho ho di vha na u pulana /kana mvetomveto. Tshibveledzwa a tsho ngo kumedzwa zwavhudi. Thodea dzo teaho dza tshivhumbeo a dzo ngo shumiswa – hu na u shaedza huhulu ha zwithu zwa ndeme.	<u>0–5</u> -A hu na ndivho ya thodea dza tshibveledzwa. Phindulo ya mushumo uyu i sumbedza u xedza tshothe vhutala. -U niwala - u liana na thoho, zwi ambiwaho hunzhi a zwi tsha pfala. Zwi re ngomu na mihumbulo a zwi elani, zwidombedzwa zwiutuku zwi tikedzaho thoho. -U pulana na /kana mvetomveto a zwi swikeleli/ zwiho/fushi na kathihi.-- Tshibveledzwa itshi a tshi kumedzei. - A ho ngo shumiswa thodea dzo teaho dza tshivhumbeo.

					tshibveledzwa fhedzi hu na u tshedzwa ha zwithu zwa ndeme.		
	<u>10–12</u>	<u>8½–9½</u>	<u>7½–8</u>	<u>6–7</u>	<u>5–5½</u>	<u>4–4½</u>	<u>0–3½</u>
LUAMBO, TSHITAELA NA U SEDZULUSA (LTS) (MARAGA: 12)	<p>- U shumisa zwivhumbeo zwone-zwone zwa girama,nga ndila yone,nahone zwo fhatwa lwa vhutali vhukuma.</p> <p>-Ndivho ya maipfi yo tea tshothe ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. .</p> <p>-Tshitaela, ndivho na redzhistara zwo tea tshothe-tshothe.</p> <p>-A hu na vhukhaki na vhuthihi nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.</p> <p>-Vhulapfu ho tea.</p>	<p>-Tshibveledzwa tsho fhatwa zwavhudi vhukuma, nahone nga ndila yone.</p> <p>-Ndivho ya maipfi yo tea ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele.</p> <p>-Tshitaela, thouni na redzhistara zwo tea thođa dza mushumo.</p> <p>-Hunzhi a hu na vhukhaki nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.</p> <p>-Vhulapfu ho tea.</p>	<p>-Mushumo wo fhatwa lwo dziaho, u a vhalea.</p> <p>-Ndivho ya maipfi yo tea ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele.</p> <p>-Tshitaela, thouni na redzhistara hunzhi zwo tea.</p> <p>-Hunzhi a hu na vhukhaki nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.</p> <p>-Vhulapfu ho tea.</p>	<p>-Mushumo wo fhatwa lu fushaho.</p> <p>Vhukhaki vhu re hone a zwi khakhisi nyelelo ya mafhungo</p> <p>-Ndivho ya maipfi i a fusha zwi tshi kwama ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele.</p> <p>-Tshitaela, thouni na redzhistara zwo tea lu fushaho.</p> <p>-Hu na vhukhaki vhu si vhunzhi nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.</p> <p>-Vhulapfu ho todou vha vhu teaho.</p>	<p>-Mushumo wo fhatwa lwo tou linganelaho. Hu na vhukhaki ho vhalahonyana.</p> <p>-Ndivho ya maipfi i fhasi nahone a ha tei tshothe ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele.Tshitaela, redzhistara na thouni zwo tsa.</p> <p>-Hu na vhukhaki ho vhalaho nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.</p> <p>-Vhulapfu ho lapfesa/ pfufhifhalesa.</p>	<p>-Mushumo wo fhatwa lwa fhasi nahone zwi a konda u tevhelelea.</p> <p>-Ndivho ya maipfi i tođa u lulamiswa nahone a i tei ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele.</p> <p>-Tshitaela, thouni na redzhistara a zwo ngo tea.</p> <p>-Ho dala vhukhaki naho ho di vha na u vhalulula na u sedzulusa.</p> <p>-Zwo lapfesa/ pfufhifhalesa.</p>	<p>-Mushumo wo fhatwa lwa fhasi nahone zwi konda vhukuma u tevhelelea.</p> <p>-Ndivho ya maipfi i tođa ndulamiso zwi hone nahone a i tei ndivho.</p> <p>-Tshitaela, ndivho na vha tangedzaho mafhungo a zwi anani /tshimbilelani na thoho ya mafhungo.</p> <p>-Ho dalesa vhukhaki na ndado nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.</p> <p>-Vhulapfu – Zwo lapfesa/pfufhifhalesa -a u fhirisa mpimo.</p>

KHETHEKANYO YA C: RUBRIKI YA U TOLA/MAKA ZWIBVELEDZWA ZWIPFUFHI ZWA VHUDAVHIDZANI (20)

KHOUDU	Khoudu 7: Vhuswikeleli ha nthesa 80–100%	Khoudu 6: Vhuswikeleli ha ntha 70–79%	Khoudu 5: Vhuswikeleli ho dziaho 60–69%	Khoudu 4: Vhuswikeleli vhu fushaho 50–59%	Khoudu 3: Vhuswikeleli ho linganelaho 40–49%	Khoudu 2: Vhuswikeleli ha fhasi 30–39%	Khoudu 1: U sa swikelela 0–29%	
ZWI RE NGOMU, VHUPULANI NA TSHIVHUMBEO (NVT) (MARAGA: 12)	<u>10–12</u> -Ndivho yo dziaho tshothe ya thodea dza tshibveledzwa. -U tana vhudzivha ho angalalaho vhukuma ha vhutsila ha u niwala. -Vhuniwali ho rombahe/dziaho – mugudi u fara vhuṭala hone-hone, ha liani na thoho. -Zwi re ngomu na mihumbulo yawe zwo farana tshothe, zwo tandavhudzwa lwa nthesa, nahone zwidombedzwa zwothe zwi tikedza thoho. -Vhuṭanzi ha u pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tshi si na vhu khakhi na luthihi, nahone tshi kumedzeaho. -O bveledza/tana tshivhumbeo tsha mathakheni vhukuma.	<u>8½–9½</u> -Ndivho yavhudisa ya thodea dza tshibveledzwa. -U tana vhudzivha ho angalalaho ha vhutsila ha u niwala. -Vhuniwali ho rombahe/dziaho – mugudi u fara vhuṭala hone, ha liani na thoho ya mafhungo. -Zwi re ngomu na mihumbulo yawe zwo farana, zwa tandavhudzwa zwavhudisa, nahone zwidombedzwa zwothe zwi tikedza thoho. -Vhuṭanzi ha u pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tsho fhatwaho zwavhudi, tshi kumedzeaho. -O shumisa milayo ya tshivhumbeo yo teaho nga ndila yavhudi vhukuma.	<u>7½–8</u> -Ndivho yo dziaho ya thodea dza tshibveledzwa. -U tana vhudzivha zwaho kha nyimele dzo tandavhuwaho dza u niwala mishumo/zwibveledzwa. -U niwala – mugudi u fara vhuṭala hone, hu na u liana/xelana zwiṭuku na thoho. -Hunzhi zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana, zwa tandavhudzwa, na zwidombedzwa zwinzhi zwi tikedza thoho. -Hu na vhuṭanzi ha u pulana na u sedzulusa zwo bveledzaho tshibveledzwa tshi kumedzeaho, tshavhudi vhukuma. -O shumisa milayo yo teaho ya tshivhumbeo.	<u>6–7</u> -Ndivho i fushaho ya thodea dza tshibveledzwa. -U tana zwiṭwe zwa vhudzivha kha nyimele dzo tandavhuwaho dza u niwala mishumo/zwibveledzwa. -U niwala – mugudi u a xedza vhuṭala fhedzi zwa si khakhise thalutshedzo nga u angaredza. -Zwi re ngomu kha tshibveledzwa na mihumbulo zwo farana lu fushaho, zwiṭwe zwa zwidombedzwa zwi tikedza thoho. -Vhuṭanzi ha u pulana na sedzulusa zwo bveledza tshibveledzwa tshi fushaho, tshi kumedzeaho. -O shumisa muhumbulo u fushaho wa thodea dza tshivhumbeo.	<u>5–5½</u> -Ndivho i fushaho ya thodea dza tshibveledzwa. -U tana zwiṭwe zwa vhudzivha kha nyimele dzo tandavhuwaho dza u niwala mishumo/zwibveledzwa. -U niwala – mugudi u liana na thoho, thalutshedzo ya polika huṭwe. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana lwo linganelaho, zwiṭwe zwa zwidombedzwa zwi tikedza thoho. -Vhuṭanzi ha u pulana na u sedzulusa zwo bveledza tshibveledzwa tsho linganelaho, tshi kumedzeaho. -U na muhumbulo wo linganelaho wa thodea dza tshivhumbeo – hu na huṭwe u shaedza.	<u>4–4½</u> -Ndivho yo linganelaho ya thodea dza tshibveledzwa. – Phindulo i shaedza vhuṭala. -U sumbedeza ndivho thukhu kha nyimele dzo tandavhuwaho dza vhuṭali. -U niwala – mugudi u liana na thoho, thalutshedzo ya polika huṭwe. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana lwo linganelaho, zwiṭwe zwa zwidombedzwa zwi tikedza thoho. -Vhuṭanzi ha u pulana na u sedzulusa zwo bveledza tshibveledzwa tsho linganelaho, tshi kumedzeaho. -U na muhumbulo wo linganelaho wa thodea dza tshivhumbeo – hu na huṭwe u shaedza.	<u>3–3½</u> -Ndivho ya fhasi ya thodea dza tshibvumbedzwa. Phindulo kha mushumo uyu i sumbedza vhuṭala vhusekene. -U sumbedza ndivho i shaedzaho kha nyimele dzo tandavhuwaho dza vhuṭali. -U niwala – mugudi u liana na thoho, huṭwe thalutshedzo ya polika. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwa tshibveledzwa a zwo ngo tou farana, zwidombedzwa zwiṭuku zwi tikedzaho thoho. -A zwi tei Luambo Iwa Hayani, naho ho pulaniwa na/kana mvetomveto. Tshibveledzwa a tsho ngo kumedzwa zwavhudi. -Ho ngo shumisa milayo yo teaho ya tshivhumbeo.	<u>0–3½</u> -A hu na ndivho ya thodea dza tshibveledzwa. -U shaedza ndivho kha nyimele dzo tandavhuwaho dza vhuṭali. -U niwala – mugudi u liana na thoho, thalutshedzo hunzhi i a xela. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwa tshibveledzwa a zwi yelani, zwidombedzwa zwiṭuku tshi tikedzaho thoho. -U pulana/ mvetomveto a zwi fushi. Tshibveledzwa a tshi kumedzei/fushi. -Ho ngo shumisa milayo yo teaho ya tshivhumbeo.

NSC – Memorandumu

	<u>6½–8</u>	<u>6</u>	<u>5½</u>	<u>4–4½</u>	<u>3½</u>	<u>2½–3</u>	<u>0–2</u>
LUAMBO, TSHITAILA NA U SEDZULUSA (LTS) (MARAGA: 8)	<p>-U shumisa zwivhumbeo zwone-zwone zwa luambo kha u riwala tshibveledzwa , nahone zwo fhatwa nga vhutsila vhuhulwane vhukuma</p> <p>-Ndivho ya maipfi yo tea tshothe ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele.</p> <p>-Tshitaila, thouni na redzhistara zwo tea tshothe.</p> <p>-Tshibveledzwa a tshi na vhukhaki nga murahu ha u pulana na u sedzulusa.</p> <p>-Vhulapfu ho tea.</p>	<p>-Tshibveledzwa tsho fhatwa zwavhudi vhukuma nahone nga ndila yone-yone.</p> <p>-Ndivho ya maipfi yo tea vhukuma ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele.</p> <p>-Tshitaela, thouni na redzhistara zwo tea ndeme na thodea dza mushumo.</p> <p>-Tshibveledzwa hunzhi a hu na vhukhaki nga murahu ha u pulana na u sedzulusa.</p> <p>-Vhulapfu ho tea.</p>	<p>-Tshibveledzwa tsho fhatwa zwavhudi , nahone tshi a vhalea.</p> <p>-Ndivho ya maipfi yo tea ndivho , vha tangedzaho mafhungo na nyimele.</p> <p>-Tshitaila, thouni na redzhistara hunzhi zwo tea.</p> <p>-Tshibveledzwa a tshi na vhukhaki vhunzhi nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.</p> <p>-Vhulapfu ho tea.</p>	<p>-Tshibveledzwa tsho fhatwa lu fushaho. Vhukhaki vhu re hone a vhu khakhisi nyelelo ya mafhungo.</p> <p>-Ndivho ya maipfi yo tea ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele.</p> <p>-Tshitaela, thouni na redzhistara zwi a di fusha.</p> <p>-Tshibveledzwa tshi di vha na vhukhaki vhu si vhunzhi nga murahu ha u pulana na u sedzulusa.</p> <p>-Vhulapfu ho todou vha ho teaho.</p>	<p>-Tshibveledzwa tsho fhatwa lwo linganelaho. Hu na vhukhaki ho vhalaho.</p> <p>-Ndivho ya maipfi yo shaedza nahone a i tei tshothe ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele.</p> <p>-Tshitaela, thouni na redzhistara zwo tsela fhasi.</p> <p>-Tshibveledzwa tsho faredza vhukhaki ho vhalaho nga murahu ha u pulana na u sedzulusa.</p> <p>-Vhulapfu – zwo lapfesa/ pfufhifhalesa.</p>	<p>-Tshibveledzwa tsho fhatwa nga ndila i shaedzaho/ ya fhasi, nahone i a konda u tevhelelea.</p> <p>-Ndivho ya maipfi i toda huiwe u lulamiswa, nahone a i tei ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele.</p> <p>-Tshitaela, thouni na redzhistara a zwo ngo tea.</p> <p>-Tshibveledzwa tsho dala vhukhaki, naho ho divha na u pulana /sedzulusa.</p> <p>-Vhulapfu – zwo lapfesa/ pfufhifhalesa.</p>	<p>-Tshibveledzwa tsho fhatwa nga ndila ya fhasi/i shaedzaho vhukuma, nahone zwi tou konda tshothe u tevhelelea.</p> <p>-Ndivho ya maipfi i toda u lulamiswa ho angalalaho vhukuma nahone a zwo ngo tea ndivho na khathihi.</p> <p>-Tshitaela, thouni na redzhistara a zwi tshimbilelani na thoho.</p> <p>-Tshibveledzwa tsho dala vhukhaki vhunzhi, na ndado i re khagala nga murahu ha u pulana na u sedzulusa.</p> <p>-Vhulapfu – zwo lapfesa/pfufhifhalesa</p>

ADENDAMU/MEMORANDAMU

KHETHEKANYO YA A: ZWIBVELEDZWA ZWA VHUSIKI (MAANEA)

KHETHEKANYO YA A: ZWIBVELEDZWA ZWA VHUSIKI		
1.1 Lwendo lwa tshikolo lune nda sa do lu hangwa		Nganetsheho Mbuletshedzo U vhuisa muhumbulo
1.2 Duvha le nda tangedza ripoto yanga ya u phasela kha gireidi 12		Nganetsheho U vhuisa muhumbulo
1.3 Tshitediamu tshe nda tshi vhona		Nganetsheho Mbuletshedzo U vhuisa muhumbulo
1.4 Vhudi na vuvhi ha tshitereke tsha vhashumeli vha muvhoso		Diskhesivi U vhuisa muhumbulo
1.5 Zwine zwa nga itwa u tutula dzangalelo la u vhala kha vhaswa.		Tsenguluso Nganetsheho U vhuisa muhumbulo
1.6 Ndi zwavhudi u aluwa muthu a tshi tevhedza ndila ya Mudzimu/ A si zwavhudi u aluwa muthu a tshi tevhedza ndila ya Mudzimu		Tsenguluso Nganetsheho Diskhesivi
1.7 Zwifanyiso	Mulingiwa a nga amba nga: <ul style="list-style-type: none"> Vhulimi na vhuifuwi Tshithihi tshazwo (na zwiwe zwi pfallaho) 	Nganetsheho Mbuletshedzo U vhuisa muhumbulo Diskhesivi
1.8 Tshifanyiso	Mulingiwa a nga amba nga: <ul style="list-style-type: none"> Vhushai Zwifhato zwa sialala (na zwiwe zwi pfallaho) 	Nganetsheho Mbuletshedzo Diskhesivi U vhuisa muhumbulo

KHA LUSHAKA LUWE NA LUWE LWA MAANEA LWE MUGUDI A LU NANGA KHA HU DZHIWE NZHELE ZWI TEVHELALO:

(a) NGANETSHELO

- Mafhungo a tea u vha a kha tshifinga tsho fhelaho.
- Mvulatswinga i fanela u kokodza dzangalelo la muvhali.
- Mafhungo a tea u vha na mudzedze wo khwathaho.
- Zwi re ngomu zwi tea u takadza/kunga muvhali.
- Phara ya magumo i tea u vhewa nga ndila i songo dowealeho lune ya takadza.

(b) MBULETSHEDZO

- Muñwali u tea sika tshifanyiso nga maipfi.
- Maipfi na kuambeke zwi nangiwa nga nzhele u itela u swikelela mbuyelo yo lavhelelwaho.
- Figara dza muambo dzi nga shumiswa nga ndila ya mvelo.

(c) U TATA KHANI

- Muñwali u thoma maanea nga u amba kuvhonele kwa thoho nga ndila ya ene muñe nahone ya maanda.
- Muñwali u tea u diimelela na u tikedza muhumbulo wawe o khwatha.
- Hu shumiswa luambo lu re na u nyanyula honeha lu si lwa vhuhali.
- Magumo kha vhe a tendiseaho a sumbedze kuvhonele kwa muñwali.

(d) MAANEA A DISIKHESIVI/ U TATA HO LINGANYISWAHO

- Muñwali u fanela u pfesesa na u kona sumbedza masia othe a fhungo la u tatisana nga ndila ya u sa dzhia sia nahone e na ndivho ya mafhungo.
- U ñwala hu fanela u vha havhudi, ho humbuliwaho zwavhudi nahone hu sa dzhii sia, hu fanela u vha na mafhungo o fholaho, u humbulwa na u tikedzwa zwavhudi.
- Thounu i tea u vha i songo nyanyuwaho nahone i tshi tendisea hu si na u dihudza.
- Muñwali a nga ñea tsumbo ya kuvhonele kwawe magumoni a maanea awe, fhedzi hezwi zwi fanela u itwa kha magumo fhedzi.

(e) MAANEA A U VHUISA MUHUMBULO

- Maanea a khumbulo a dzhia sia.
- Vhudipfi na u nyanyuwa zwi tamba tshipida tshihulwane.
- Tshipida tshi vhonele tsha maanea tshi nga vha tsha u talusa. Thaluso idzi dzi fanela u vha khagala nahone dza livhiswa kha u sikulula mihumbulo kana vhudipfi ha muñwali kha muvhali.
- Mihumbulo/ ngelekanyo/vhudipfi i zwine zwa bviswa zwi fanela u dzumbulula u fulufhedezea na u dzhenelela kha ene muñe.

(f) MAANEA A TSEDZULUSO

- Hu na thodea ya u pfesesa thoho zwavhudi.
- Thodisiso yavhudi ndi ya ndeme sa izwi mafhungo a tshi tea u tikedzwa nga mbuno.
- Ngauri muvhali a nga vha a si na u pfesesa ho khetheaho ha thoho, muñwali u fanela u bvisela khagala maipfi ane a nga vha songo dowelea.
- Mihumbulo i fanela u dzudzanywa nga ndila ine ya pfala nahone ya bvisa muvhali kha zwi sa dihiwi ya mu isa kha zwi divheaho.
- Maanea a tsenguluso a anzela u ñwalwa kha tshifhinga tsha zwino.

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 50

KHETHEKANYO YA B: ZWIBVELEDZWA ZWILAPFU ZWA VHUDAVHIDZANI

2.1 VHURIFHI HA TSHIOFISI

Tshivhumbeo:

- Diresi mbili
  - Ya muñwali ine ya do vhinwa nga datumu.
  - Ya muñwalelwa ine ya rangelwa nga mutanganedzi
- Theshano- hu songo ñwalwa tshiga tsha u vhala.
- Thoho ya mafhungo.
- Marangaphanda.
- Mutumbu.
- Nyonesano.
- Magumo – hu songo vha na zwigwa zwa u vhala.
- Kushumisele kwa luambo (Thounu na redzhisitara).

2.2 NGANEAVHUTSHILO

Tshivhumbeo:

- Madzina a mufu
- Duvha la mabebo
- Zwidodombedzwa zwa pfunzo
- Zwe a itela lushaka
- Vhathu vhe a sia
- Duvha la mbulungo.

2.3 MUVHIGO

Tshivhumbeo:

- Thoho
- Marangaphanda
- Matshimbidzele
- Mawanwa
- Phendelo
- Themendelo
- Tsaino ya muvhigi
- Tshiimo tsha muvhigi
- Duvha/Datumu

2.4 ATHIKILI YA MAGAZINI

Tshivhumbeo:

- Thoho
- Madzina a muniwali
- Marangaphanda
- Mutumbu
- Magumo

Athikili i fanela u fhindula mbudziso dzi tevhelaho: nnyi?, mini?, ngafhi?, ngani na hani?

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 30

**KHETHEKANYO YA C: ZWIBVELEDZWA ZWIPFUFHI ZWA VHUDAVHIDZANI,
ZWA TΣUMBEDZI NA ZWA MAFHUNGO****3.1 KHUNGEDZELO**

- Tshikungedzelwa.
- Fhethu hune tsha vha hone.
- Zwidombedzwa zwa vhuṭumani.
- Tshumelo i wanalaho.
- Milayo ya AIDA yo londiwa.

3.2 GARATA YA POSWO

- Dzina la muniwalelwa
- Diresi na datumu
- Mulaedza
- Dzina la muniwali.

3.3 NDAELA

Tshivhumbeo

- Thoho ya mafhungo yo faredzaho dzina la mutambo.
- Zwishumiswa.
- Kutambele nga u dodombedza na milayo hu na ndunzhendunzhe.

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 20
MARAGAGUTE: 100